



+ Putujeme, cestujeme, migrujeme: my lidé i dřívá většina živočichů odedávna. Pohyb, změna prostředí, střídání prostoru patří k základním imperativům naší existence. Člověk je ze své podstaty neposedný. Shání poznatky a zkouší. Kdeco musí vidět (i ochutnat), všude vlezle. Smejdíme po zemi a v jejích hlubinách, po vodách i vzduchem. Vždycky z toho něco vytěžíme, ať už hmotného, nebo duchovního.

NESMRTELNÍ POUTNÍCI

V přeletných dílech fantastiky se hrdinové vypraví za questem. Kolik legend a mýtů pojednává o putování? Bodejt, že! Přemísťujeme se neustále. Aktivita nezbytná, vnucená i zábavná. Cestopisy se těšily oblibě ve starém Řecku, po vynálezu knihtisku sídlily v poličkách spolu s kalendáři a kuchařskými recepty. Přidali jsme turistiku, hicking, trekking, backpacking, moderní technika umožnila vanlife a digitální nomádství. To všechno už se v historii objevilo.

připravila **Františka Vrbenská**

Cestování představuje mimořádně obsáhlé téma. Zajímá nás, zdává se nám o něm. Leckoho emočně rozhodí záběry na kolonu uprchlíků. Jiný roztaje při pohledu na lodě a moře, dalšího uchvátí vlaky. Motiv cesty je uložen v kolektivním podvědomí; koření v archetypálních prožitcích hledání obživy a jiného teritoria. Cestujeme, abychom se zase dostali domů – jako turista, objevitel... nebo voják. Třeba počítáme s tím, že na konci výpravy zůstaneme a zařídíme si novou existenci – jako vystěhovalci, průkopníci, exulantí. Také je možné po vzoru kočovníků opisovat znovu a znovu konkrétní trasu, jejíž body se neliší významem, pouze intenzitou a barvou událostí.

Chvála a prokletí putování

Důvody k cestám se nabízely četné a pestré. Stejně tak se vyskytli lidé či skupiny, kterým se nedařilo opustit domov, nebo to pro ně bylo nemyslitelné. Proč by měli rolníci z alpské vísky v devatenáctém století vytáhnout paty přes práh? Nanejvýš na

výroční trh či mariánskou pouť. Naopak ne jeden šumavský venkovan si přivydělával jako zedník, a když skončila sezóna, přes zimu se přidá k cirkusu jako „tenták“ (stavěč stanu) a člen kapely.

Osoby z privilegovaných vrstev obrazyly veselé Evropu a její mondéní lázeňská centra. Bohatá a urozená Kateřina Vilemína kněžna Zaháňská, známá z *Babičky*, se každoročně vypravovala (nejen) do milované Itálie. Ovšem ve stejné době po Čechách i za jejich hranicemi putovali vandrovní řemeslníci, harfenisté, studenti, ba i tuláci, kteří zdaleka nemuseli být nějáci vyvrženci, nedej bůh kriminálníci, a sousedé tam i onde se těšili, až je dotyčný zase navštíví a přinese novinky ze světa. Karel Hynek Mácha nebo zamlada Jan Neruda se svými přáteli měli hluboko do kapsy, přesto si v létě nepustili turistické výpravy na jih.

Cesty byly vždycky spojeny s výměnou informací a kulturních memů, zboží, dokonce genetického materiálu – někdo zůstal, jiný si odvedl družku, případně hosta uctili nabídkou objetí místní krásy. Za odchodem bylo zapotřebí cestovat, pronikat

i do neznámých krajů, jak učinili bratři Polové s mladým Markem. Kupci a průzkumníci využili splavné řeky a moře. S nimi, nezřídka před nimi se brali (nejen křesťanští) věrozvěsti, jakým byl třeba vynikající námořník svatý Brendan.

Válčilo se? Pak se i pochodovalo do cizí země. Když voják přežil tažení a bitvy, usadil se a sousedé si ho považovali, kolik toho viděl a poznal. Cestopisné pasáže do svých paměti zařazovali vojevůdci (Caesarovy *Zápisky o válce galské*) i diplomaté. Poutníky od pravěku přitahovala posvátná a spirituální místa, lokality s léčebnými účinky a schopností obnovit plodnost, svatyně či chrámy, kde kněží a lékaři vraceli zdraví. Na druhou stranu cesty a pouti – což není úplně totéž – začasť provázela smrt: nemoci, úrazy, nehody, vedro a mráz, nedostatek potravy a vody, ozbrojení kořistníci.

Maeldunova plavba

V každém případě cestování provázelo nepohodlí. Vzpomeňme Andersenovy *Přezůvky štěstěny*, v nichž student zatouží po pochodem bylo zapotřebí cestovat, pronikat

mu splní přání, ale dostaví drkotá po cestě, jídlo nestojí za nic, mouchy, prach, špína a hafo dalších nepříjemností. Mladého muže napadne, jak skvěle se holdovalo turistice bez tělesné zátěže. Šup, přezůvky mu vyhoví: student upadne do komatu, jeho vědomí se odpoutá a blaze si rajzuje po památkách.

To pionýrům z krytých vozů na pláních obsazovaného indiánského teritoria se dařilo hůř. Místo čar pomohla zabejčilost, dlouhá kentucká puška, Winchesterovka 1873 a kolt zvaný Peacemaker. Zrodil se snad nejvýraznější neomýtus o putování... dodnes ho v Saint Louis, odkud kolony i osamělé povozy vyrážely, připomíná symbolický památník ve tvaru brány na Západ.

Jestliže máte rádi *Star Trek*, zejména *Voyager* (a vůbec space operu), pak vězte, že za něj částečně může *Odyssea*. Taky antický satirik Lúkiános s *Cestou vzduchem* a *Pravdivými příběhy*, v nichž se zabrousí na Měsíc, do mořských hlubin i na Ostrovy blažených, hříšníků a snů, ještě leckam jnam. Hlavně prý mladý irský rek Maeldun, správně Máel Díuin a jeho bloudění kolem mnoha podivných a fantastických ostrovů, na nichž sídlí magie a příšery z keltského pohanského světa.

Máel Díuin byl synem náčelníka kmeny Owenacht, kterého upálili piráti při kořistném přepadu, a jeptišky. Matčina sestra královna ho vychovala se svými třemi syny, jako by byl jejím dítětem. Jenže když dorostl a stal se z něj zdatný, statečný válečník, dozvěděl se, jak to bylo s rodiči, a rozhodl se otce pomstít. Podle rady moudrého druida

+

Mnohé příběhy o cestě vstoupily do kulturního dědictví. Zmíňme dva dobrodružné, byť každý z jiného ranku. Xenofontés podal svědectví o ústupu řeckých žoldnů k Černému moři po bitvě v perských horách. Název díla *Anabasis* (= pochod vzhůru) se vžil pro komplikované, náročné akce nejen vojenské (obr. nahore). Wu Čengng-en vytvořil před čtyřmi stoletími nestárnoucí fantasy *Putování na Západ aka Opičí král*, založenou na historickém námětu (obr. dole).



vystavěl korakl (malou loď z kůží) a nalodil sedmáct společníků.

Nemělo jich být ani o jednoho víc. Tak znělo geise (tabu: příkazuje, nebo naopak zapovídá něco učinit), které druid vložil na Máel Díuina. Hrdinovi nevlastní bratři jej odmítli opustit a vrhli se do vln za lodí. Aby neutonuli, dovolil králevicům sdílet s ním plavbu. Tím ovšem porušil geise a přivolal kletbu. Měl otcova vraha na dosah, ale náhlá bouře odnesla korakl na širé moře.

Množství ostrovů a popis jejich obyvatel se podle verzí legendy liší, v každém případě jde o úctyhodný počet. Několik z nich Máel Díuin s druhy pro jistotu ani nenavštíví, třeba místo, kde probíhají velice divoké závody obřích orů (dostihi jinak Irové vášnivě milovali), nebo krvi zalitou pláž, na které si koňovití tvorové vykusují z těla živé maso.

Eremité odění do svých vousů a jiné podivnosti

Několikrát je uvítají excentričtí poustevníci s pohnutým osudem. Jinde se pouze pase dobytek bez majitele, lidskými hlasy se tam přeřvávají rokující ptáci nebo tam řádí nadpřirozené jevy, třeba duhová fontána chrlicí přebytek lososů.

Na četných ostrovech se setkávají s monstry. Agresivní kůň s psími tlapy a drápy, zuřiví mravenci velcí jako hříbě, gigantická obluda, která rotuje uvnitř své kůže, ohnivá prasata sídlící v jeskyních a rozpalující půdu široko daleko. Často po plavcích někdo něco nebezpečného vrhá, například kopec žhavého železa. V jednom případě po nich opičí stvoření házejí velké ořechy, které věčně hladové a žíznivé družině přijdou náramně vhod.

Nemálo bytostí a objektů je nadnormativních rozměrů. Na monumentálním ostrově (protéká jím řeka, která stráví ve svých

vodách každý předmět) si chrochtá houf obrovských prasat. Zabijí nejmenší sele a upečou si ho na místě, protože by se jim nevešlo na palubu. Irové zkonzumují část velikánských ptačích usedlíků na jedné zemi, jinde se zásobí jablky jako mlýnské kolo. Při dalším přistání objeví prázdný domek s připravenou ohromnou postelí a stolem plným pokrmů – jak z pohádky o třech medvědech.

Potkají obra mlynáře zpracovávajícího lidskou závist, a obra kováře. Také mnicha, který okradl své klášterní bratry a nyní za trest pobývá na skalnatém ostrově, kde se o něj starají vydry a přinášejí mu lososy k jídlu. Další země v moři je střežena valem z plamenů, za nímž pobývají šťastní a krásní lidé obklopení přepychem a líbez-nou hudbou. Jinde poznají rozchechtané smíšky, co si jen hrají a baví se: s nimi zůstane jeden z Máel Díuinových bratrů.

Druhý uvázne mezi neustále hořekujícími černochy v černých oděvech a zčerná rovněž. Poslednímu z bratrů se stane osudným ostrov s bělostnými stavbami. V jizbách jsou nachystané pokrmy, ale nikde nikdo. Jen v křídové zářivé věži plné pokladů dovádí malá kočka, skáče po vrcholcích čtyř sloupů. Družina se nasytí, vybaví, odpočine si. Odcházejí, když tu Máel Díuinova bráška napadne, aby uzmul nádherný šperk. V mžiku se kočička promění v ohnivý šíp a prolétne tělem královny, který shoří na popel.

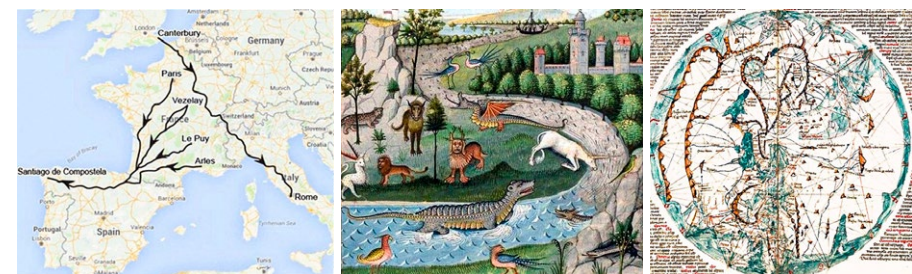
Kdybych to byl býval věděl...

Na rok je zadrží překrásná královna, jejíž milencem se Máel Díuin stane. Rozhodne se ji opustit, protože družina požaduje návrat do Irska. Pokaždé, když korakl odráží od břehu, královna za plavci mrští klubkem vlny; konec nitě však pevně svírá. Kouzlem je vůdce výpravy nebo někdo z posádky přinucen klubko chytit jako míč.



+

Na cesty se dávaly kromě zbožných duší také dobrodruzi, obchodníci, šlechtici a duchovní dychtící poznání, badatelé, vyslanci... i trampové; o svých playbách psali námořníci. K našim nejznámějším cestopisům patří zpráva o diplomatické misi pana Lva z Rožmitálu z pera Václava Šaška z Bříkova (15. stol.), poznávací turistika Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic (1608) nebo paměti z tureckého zajetí Václava Vratislava z Mitrovic (1599).



+ Pouť byla ve středověku běžná, téměř kdokoli se mohl vypravit po souši i po moři. Nejoblíbenějšími cíli byla místa náboženského významu, Jeruzalém, Řím, Santiago de Compostela či jiné destinace, kde se nacházely relikvie nebo svatyně, od Čách po Istanbul. Putovalo se i v Orientu. Pro muslimy povinná hidžra – cesta do Mekky – nebyla jediná, věřící navštěvovali vícero míst spojených s životem Proroka nebo světce Alího. Vpravo mapa světa z r. 1311.

Vlna mu přiroste k dlani a královna si loď i s muži přitáhne nazpět. Tak se děje, dokud se nejvěrnější Máel Dúinův druh Diurán nenaštve a neusekne kolegovi ruku i s magickým klubičkem.

Výprava narazí na čtyřboký tlustý stříbrný pilíř sahající z mořských hlubin až kamsi nad oblaka. Z té výše se k hladině prostírá síť ze stříbra s oky, jimiž korakl snadno propluje. Diurán část stříbrného vlákna usekne; je tak těžké, že ho stěží dopraví na loď. Plaví se líbezným zelenavým mořem podobným tekutému sklu nad smaragdovým pískem. Jiné moře je řídké jako mlha, na dně spatří utěšenou krajinu a úchvatná města. Další ostrov se rozkládá na podstavci, jenž se zvedá z moře. Na úpatí opěry se nacházejí zamčené dveře. Nikdo z družiny je nedokáže otevřít, a tak odplují.

Pozorují převelikého starého ptáka, který se vykoupe v jezeře a omládne. Odvážný Diurán jej přes varování druhův napodobí a získá tak stále mládí a zdraví. Poutníci vystoupí u mořské pevnosti. Vede k ní skleněný most: odmrští je, jakmile na něj vkročí. V hradu sídlí sličná žena, plavce bohatě hostí. Máel Dúinovi se líbí a rád by se s ní oženil, ale kráska odkládá odpověď den ze dne.



Maeldunova (Máel Dúinova) výprava snoubí původní keltské představy a křesťanskou víru. Julia Zeyera inspirovala ke stejnojmennému retellingu. Některé obrazy ze staré irské legendy by nebylo obtížné převést do moderní sci-fi. Zajímavé je, že příběh končí předáním stříbra z magické sítě na kostelní oltář a přivítáním hrdiny královskou rodinou. Nikdo mu nevyčte, že jeho nevlastní bratři se nevrátili.



Čtvrtého dne se posádka koraklu probudí na vlnách... po hradu a krasavici není stopy.

Domů je nakonec dovede sokol, na kterého narazí na neobydleném ostrově. Přistanou při pobřeží a Máel Dúin zaslechne z nedalekého domu hovor. Námořní lupiči, které na počátku své cesty stíhal, dlí zde a právě mluví o něm. Určitě je už mrtev, vždyť se ještě nevrátil z moře! Jejich náčelník, vrah Máel Dúinova otce, jen povzdychne, že mladík během plavby mnoho zkusil. Kdyby se teď objevil, pirát ho přátelsky uvítá a pohostí.

A co byste řekli? Máel Dúin vstoupí, svému nepříteli odpustí a usmíří se s ním.

Cestou necestou, se svou vůlí za svým srdcem

Vyprávění o Maeldunovi připomene středověký bestseller, který ovlivnil i Kryštofa Kolumba. V *Cestopisu* tak řečeného Mandevilly z půli čtrnáctého století se mísí realie s fantaskní fikcí (lidé s psími hlavami, bytosti s jednou maxinohou, bájný tvorové a podobně). Mystifikační osoba Sira Jehana de Mandeville, vyslaná Eduardem II., putuje rozlehlým islámským světem po Africe i Asii, přes zemi Amazonek až do Indie

a Číny. Podobně jako Karel May ve svých spisech (beletrie splývající s dobrodružným cestopisem) autor nenavštívil zmíněné exotické země, ale půjčil si zápisky jiných tvůrců-průzkumníků.

V mnoha vyprávěních představují faktografické popisy cesty a líčení scenérií pouhou kulisu k atraktivnímu, napínavému ději. Důležitý je příběh protagonisty, jeho vytrvalost, statečnost a důmysl, s nimiž vzdoruje nástrahám cesty. Putování samo se mění v McGuffina, nezbytného pro děj a jednání hrdiny, ale v podstatě je irelevantní.

Pověst o Advoťje Rjazaňce pochází ze třináctého století. Nelitostný a mocný chán oblehne slavné město Rjazaň. Obránci houževnatě odolávají, až se jim podaří zabít chánova bratra. Rozzuřen ztrátou, chán město dobude, vypálí, rozkotá do základů. Obyvatele dílem pomorduje, dílem odvede do otroctví. V troskách zůstane jediná živá bytost: mladá žena, která v čas přepadu dlela mimo Rjazaň. Její rodina – manžel, synek, bratr – nezahynuli, ale ocitli se mezi zajatci tatarského chána.

Zotročení lidé z Rjazaňe teď úpí až u Kaspického moře, ve Zlaté hordě, tatarském



Poutnické odznaky provázely poutníky jako dnes třeba placky na conech: identita, vzpomínka, prezentace. Suvenýry měly připomenout „místo, kde se svatý den snoubí s dovolenou“. Levně vyráběné artefakty se prodávaly po tisících, připínaly se k typickému klobouku nebo plášti. Jedním z bizarnějších, ale populárních trendů byly profánní odznaky znázorňující „okřídlené penisy, lodě plné bodlin plujících po mořích, chodící vulvy oblečené jako poutníci“.



Poutníci nacházeli útočiště a občerstvení zdarma v klášterech. Objevovaly se zápisky a poznámky z cest, návody, itineráře – jako je tento z Anglie 14. století, popisující podrobně cestu z Londýna do Jeruzaléma.



Fascinující fenomén putování... V *Horícím koni* (vlevo, Epocha 2017) vytváří cesta do Santiaga de Compostela na sklonku raného středověku jednu z hlavních dějových linií. *Vitr v piních* (vpravo, Straky na vrbě, 2009) je zasazen do fiktivního Východu; mapuje výpravu pestré skupiny poutníků na posvátnou horu se všemi nadějemi a riziky, které takový podnik obnášel.

Někdy splýval účel cesty s turistikou. Artušovští rytíři se vydávali „grálovat“, čili pátrat po svatém Grálu. Reální urození pro změnu obměnili turnaje. Loučení před výpravou (vlevo) je úvodem k fantasticko-dobrodružnému románu (goblén z konce 16. století). Většina poutníků mířila na svatá místa kvůli odpuštění, požehnání, uzdravení (obrázky vpravo) – otec doprovází slepou dcerku. Oba si nesou symboly poutníků, odznaky, mošny a hole.



Vlevo ilustrace k Chaucerovým *Canterburským povídkám* (v Canterbury se nacházel hrob sv. Tomáše Becketta). Kromě hrozby násilí, nemoci včetně mořské, hmyzu, nepohodlí a úmrtí ohrožoval poutníka zlý nepřítel – nuda. Vyprávění, hádanky a hovory ji zaháněly. Šťastný návrat skýtal příležitost k oslavě a veselí, jak ukazuje Pieter Brueghel mladší (vpravo, 1564).



chánství. Advoťja neztratí naději. Obuje si dvojité laptě (opatření pro ty, které čeká namáhavá cesta nebo náročná akce), přichystá si dlouhou hůl a vyrazí. Překonává lesy a močály, brodí se řekami, vyhýbá se divoké zvěři a lapkům. Jde každý den ve slunci a dešti; po řadě týdnů dorazí do sídla tatarského chána.

Překvapí nepřátele do té míry, že ji nechají projít k vládci. „Propust' moji rodinu,“ požádá ho směle. Tatar si nechá vyličit Advoťjino putování. Její důmysl, odvaha a překonaná nebezpečí ho dostanou. Věc nevídaná, dovolí jí, aby si odvedla jednoho ze svých tří milovaných. Kruťák i ve slitování! „Jsem ještě mladá,“ odpoví Rjazaňka pragmaticky. „Mohu se vdát a mít znovu manžela i syna. Jiného bratra však nezískám. Vydej mi tedy jeho!“



Nedobrovolné putování stíhalo bezpočet lidí: vyhnanců, zajatců, otroků, ekonomických a politických migrantů (položili základy postkolumbovské Ameriky). Šťastné konce jako Advoťjin (vlevo) nebyly běžné. Bez možnosti svobodné volby cestovaly i urozené dámy, když je rodina provdala do ciziny. Krásná a chytrá Anna Kyjevská, dcera Jaroslava I. Moudrého, překonávala nebezpečnou pouť Evropou 11. století do Paříže k choti, králi Jindřichu I., jen s malým doprovodem.



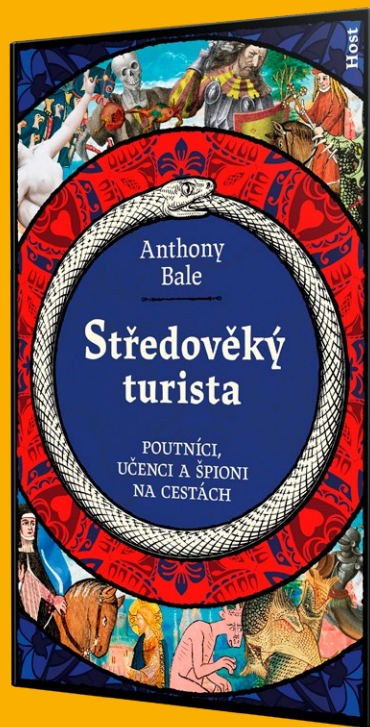
ŽIVÝ SVĚT POUTNICTVÍ A CEST

Pro milovníky historie a samozřejmě i také fantasy, zejména pro autory obou žánrů, bude převelice užitečná monografie Anthonyho Balea, která u nás vyšla pod názvem *Středověký turista* (Host, 2025). Všudypřítomným tématem Baleovy skvělé knihy není jen překvapivá délka, frekvence a rozsah cest středověkých lidí. Drsnými a často vtipnými anekdotami neopomene doložit silně emocionální, věcné i dojemné důvody, proč lidé podnikali tak namáhavé pouti. Nebyly zdaleka dovolenou, spíše zkouškami odolnosti. Přitom na ně byli poutníci velmi dobře připraveni a dokonce se vytvořil celý průmysl

(jako i dnes), který z cestování těžil jak během překonávání určené trasy, tak i v namáhavě dosaženém cíli. Od příjezdu do odjezdu každá věc, požehnání, požitky, doušek vodnatého vína stála peníze. A ovšemže cena ne vždy korespondovala s kvalitou.

Když však poutníci vstupovali na posvátná místa, pletli zhusta úžas se svatostí. Zmatená bázeň a touha je sdílená zkušenost středověkých postav, ale Bale čerpá z jejich emocí, poznatků, zážitků, které se v písemnostech dochovaly. Ve své pozoruhodné a odborně provedené próze prokazuje schopnosti historika v zacházení s rozsáhlým dostupným zdrojovým materiálem, aby vysvětlil podstatu a realie cestování ve středověku. Ukazuje dramatické osudy, mentalitu a způsob uvažování poutníků, tvář krajiny a měst. Najdete zde spoustu poutavých informací: námořnická větrná růžice, měny, vybava na cestu, zaklínadla a věštby, praktické rady na cestu souší, pouští a po moři, odpustky, atrakce a služby svatých míst, lékařské rady, orientální fráze pro turisty, tipy pro obchodní cestující. Coby bonus četné boxy s „píkoškami“.

Mikro-osobní zkušenosti vyprávěné na pozadí makro-topografie jsou herkulovským úkolem, který autor uskutečnil s obdivuhodnými znalostmi, nesmírnou vášní, s vtipem a citem pro grotesko. Skutečná vzdělanost se v knize setkává s populární historií a činí ji pro každého čtenáře neodolatelnou.



Anthony Bale:
Středověký turista
PŘEKLAD Marek Sečkař
OBÁLKA Alamy / Getty / Shutterstock
VYDAL Host, Brno 2025
STRAN 424 / CENA 579 Kč
WWW.HOSTBRNO.CZ